

NEMZETKÖZI TÜKÖR

A Századok jubileumi körkérdései – külföldi laptársaink válaszai

A *Századok* szerkesztősége lapunk 150 éves évfordulója alkalmával körkérdéseket intézett külföldi társlapjainkhoz. Három kérdést tettünk fel: laptársainkat a történettudományi folyóiratok jövőjéről kérdeztük a „digitális korban”, ezzel összefüggésben érdeklődtünk a külföldi folyóiratok működésében bekövetkezett változásokról, s végül azt firtattuk, hogy lehet-e, kell-e a történettudományi tanulmányokat a természettudományokban bevezetett mérési technikákkal, velük azonos módon értékelni.

Hat folyóirattól kaptunk érdemi válaszokat, melyeket alább adunk közre. A külföldi lapok: az amerikai *American Historical Review*, a cseh *Český Časopis Historický*, a brit *English Historical Review*, a német *Historische Zeitschrift*, a dán *Historisk Tidsskrift*, és a román *Revista istorică* a maguk országában valamennyien szakmánk központi tudományos folyóiratai, nemzetközileg is mértékadó történettudományi orgánumok. A történész szerkesztők véleménye a feltett kérdésekről nagyfokú egyetértést tükröz. A külföldi szakemberek véleményének számos részlete nemcsak a hazai történészek és a történettudomány iránt érdeklődő magyar nagyközönség számára hasznos és tanulságos, hanem szélesebb körben: a humán- és a társadalomtudományok magyar művelőinek körében általánosabban is érdeklődésre, sőt a legtöbbször rokonszenvre számíthat. A mi kérdéseinkre adott nemzetközi válaszok ugyanis megerősítenek bennünket abbani meggyőződésünkben, ami a történeti folyóiratok jelenét és jövőjét, a történettudományos folyóiratok életében bekövetkezett, illetve a közeli jövőben várható változásokat illeti. Különösen feltűnő és meggyőző az az egyetértés, amellyel e nagyhírű külföldi folyóiratok szerkesztői fenntartásaikat, sokszor egyenesen elutasításukat hangoztatják a humán- és a természettudományos tanulmányok mérésének összehasonlíthatóságát illetően.

Figyelemre méltó az az egyetértés, amellyel a minden esetben a maguk nemzeti nyelvén megjelenő társlapjaink az anyanyelvi közlés és a – különféle értelemben vett – nemzetköziesedés párhuzamos fontosságát hangsúlyozzák akkor is, amikor

a tudományos publikációk világszerte egyre inkább a közös – legtöbbször az angol – nyelv, az új *lingua franca* platformján keresik olvasóikat. Mi magunk, a *Századok* szerkesztői is a magyar nyelven művelt történettudomány fontosságát és életben tartását hangsúlyozzuk immár 150 esztendeje, miközben szorgalmazzuk a magyar tudomány idegen nyelvű jelenlétét is minden nemzetközi fórumon. E tekintetben csatlakozunk az Európai Unió kétnyelvűséget hirdető programjához: az Európai Unió „egyszerre hirdeti Európa soknyelvű valóságának és az angol mint *lingua franca* fenntartásának párhuzamos igényét.”¹ Kiss Jenő nyelvész akadémikus ezzel összhangzásban kifejezetten „kétnyelvűségi modellt” hirdet, „amelyben az anyanyelv mellett az angol a *lingua academica*, a tudomány nemzetközi nyelve.”²

2016. évi 5. számunkban már válogattunk e válaszokból részleteket,³ ezúttal a teljes szövegeket közöljük. Itt köszönjük meg a megkérdezett lapok szerkesztőinek átgondolt, módszeres és készséges válaszait, s azok közlésének lehetővé tételét.

1. kérdés Hogyan látja a történettudományi folyóiratok szerepét és jövőjét a digitális korban?

*The American Historical Review (USA)*⁴

A történettudományi folyóiratok feladata a digitális érában továbbra is változatlan: elsődleges fórumot biztosítani a történettudomány területén az alapvető fontosságú munkásságok bemutatásához és terjesztéséhez minden szinten, elsősorban persze a szakma számára. Mindössze annyi változott – és ez a változás mindenképpen üdvözlendő –, hogy a folyóiratok immár jóval szélesebb közönséghez juthatnak el. Korábban soha nem tudott ennyi ember (legyen az diák,

¹ Frank Tibor: „Európa nyelve a fordítás”. Javaslat az Európai Uniónak. Magyar Tudomány 176. (2015) 4. sz. 388–391.; angolul: „The Language of Europe is Translation”. A Proposal for the European Union. Hungarian Review VII. (2016) 5. sz. 32–37.

² Kiss Jenő: A tudományos nyelvek, az anyanyelv és az értelmiségi elit. Magyar Tudomány 170. (2009) 1. sz. 67–74.

³ Frank Tibor: Százötven év a magyar történettudomány szolgálatában. Századok 150. (2016) 1097–1102.

⁴ A válasz Robert A. Schneidertől, a lap jelenlegi szerkesztőjétől érkezett, angoltól fordította Lengyel Péter.

hivatásos történész vagy átlagos olvasó) ilyen könnyen ilyen sok műhöz hozzáférni. Természetesen itt nem csak a legfrissebb kutatási eredményekre gondolok. Talán ennél is lényegesebb, hogy napjainkban – a JSTOR-nak és más hasonló portáloknak köszönhetően – digitális formában is hozzáférhetővé vált a régebbi tanulmányok és egyéb archív tartalmak óriási korpusza. Ezzel szemben a jövő már bizonytalanabb, ugyanis minél több olvasó fér hozzá a folyóirat-tartalmakhoz digitálisan az egyes cikkek szintjén, annál inkább szem elől vész az adott tartalom valódi forrása, vagyis a folyóirat maga. A digitális hozzáféréssel hajlamosak vagyunk a tartalmat mintegy kiragadni az azt életető kontextusból, amely nem más, mint maga a folyóirat. Márpedig ha nem vagyunk tisztában egy tanulmány eredeti közegével, akkor joggal tarthatunk attól, hogy a folyóirat – mint olyan – támogatottsága csorbát szenved. És ott van még a nyílt hozzáférést [*open access*], vagyis a folyóiratok ingyenes terjesztését szorgalmazó mozgalom. Ez a törekvés jöllehet több szempontból is dicséretes, ugyanakkor könnyen veszélybe sodorhatja azokat a folyóiratokat, melyek működőképessége komoly anyagi háttérrel feltételez.

*Český časopis historický (Csehország)*⁵

Meggyőződésem, hogy a történelmi folyóiratoknak pótolhatatlan feladatuk van a digitális korszakban is. A történész közösség építésének és kultiválásának alapeszköze marad nemzeti, regionális és nemzetközi szinten, de ezek a folyóiratok nyelvükben és tartalmukban megváltoznak. Az interneten terjedő ellentmondásos információk főleg azért nem tölthetik be ezt a feladatot, mivel a történelmi folyóiratoktól eltérően nem nyújtanak hosszú távú kontinuitást és nem biztosított tartalmuk tartós megőrzése. A viszonylagosan kedvelt diskurzusok számára a történelmi folyóiratok továbbra is alapvetőek maradnak, hiszen sokkal nagyobb hangsúlyt fektetnek a párbeszédet folytató történészek felelősségére, mint a gyorsan változó digitális világ. Ezen felül a folyóiratoknak alapvető feladatuk van a szaknyelv ápolásában, amely a digitális térben elhanyagolódik és sokszor leértékelődik. Mindezt egybevetve: egy jól szerkesztett, erős szerzői háttérrel rendelkező történelmi folyóirat továbbra is teljes és pótolhatatlan tudományos, kulturális és társadalmi feladat.

⁵ A válaszok Jaroslav Pánek főszerkesztőtől érkeztek, cseh nyelvről fordította Rágyanszki György.

*The English Historical Review (Nagy-Britannia)*⁶

A történettudomány mint diszciplína komoly kihívások előtt áll. Az egyetemi katedrákon tevékenykedő történészeknek nemcsak a kedvenc kutatási projektjük szakmai-érdemi minőségére kell odafigyelniük, de anyagi támogatást is kell szerezniük a közzétételhez, illetve bizonyítaniuk kell munkájuk „relevanciáját,” a közönségre gyakorolt „hatását”. Mindeközben nagy nyomás nehezedik rájuk – különösen a fiatalabb tudósnemzedékre –, hogy minél előbb publikáljanak (leginkább nemzetközi szakfolyóiratokban), különben aligha reménykedhetnek végleges egyetemi státusz elnyerésében.

A történettudományi folyóiratoknak lépést kell tartaniuk ezekkel a tendenciákkal. Ugyanakkor úgy látjuk, hogy továbbra sem lehet megkérdőjelezni a szakma, a történeti diszciplína életében betöltött szerepük alapvető fontosságát. A szakmai folyóiratok – azon túl, hogy fórumot biztosítanak mind a fiatal, mind a megállapodott történelemtudósok úttörő, jelentős anyagi támogatást élvező kutatási eredményeinek közzétételéhez – védelmet nyújtanak a mai tudományos világ negatív jelenségeivel szemben, például azzal, hogy szóhoz juttatják azokat, akik anyagilag kevésbé támogatott, de fontos témában, szakmailag alapos módszerekkel kutatnak. Ezen felül teret adnak a fiatal, a pályakezdés nehézségeivel küszködő tudósoknak, hogy bizonyíthassák szakmai tudásukat.

Az internet elképesztő szellemi és kutatási tőke, ám ha rosszul forgatjuk ezt, ha visszaélünk az általa nyújtott lehetőségekkel, akkor veszélyforrást is jelenthet a hagyományos értelemben felfogott tudományos kutatásra és publikálásra nézve. Napjainkban, mikor bárki saját kiadásban is megjelentethet tartalmakat, különösen fontossá válik a lelkiismeretes társszakértői elbírálás [*peer review*], ami ugyan sokszor rosszul esik (sőt nem egyszer kedvét is szegi) a pályakezdő kutatóknak, de végső soron a legjobbak előmenetelét szolgálja. A nagy múltú folyóiratok – mint az *English Historical Review* is –, különösen kedvező helyzetben vannak ahhoz, hogy mindezt biztosítani tudják.

Az elektronikus publikálás nyújtotta előnyök azonban sokszor megváltoztatják a társszakértő-bírálat [*peer review*] alapján működő folyóiratok profilját, a tudósok, diákok sokkal szélesebb körének elérését teszik lehetővé, illetve

⁶ A válasz a lap jelenlegi szerkesztőinek (Martin Conway, Catherine Holmes és Peter Marshall) közös munkája, angoltól fordította Lengyel Péter.

megkönnyítik az országhatárokon túlról is a hozzáférést. A papíralapú folyóirat nem áll szükségszerűen érdekellentétben az elektronikus formátummal. Ráadásul semmi okunk sincs feltételezni, hogy az előbbit bármilyen szempontból irányadónak, hitelesebbnek kellene tekintenünk az utóbbival szemben, bár kétségtelen, hogy a szerkesztőkre komoly feladat hárul a tekintetben, hogy biztosítaniuk kell a papíralapú és az elektronikus változat közötti meglehetősen szoros kapcsolatot. Ezen túlmenően a kiadónak sincs könnyű dolga, hiszen úgy kell a hozzáférhetőséget a lehető legnagyobb mértékben bővítenie, hogy közben ne sérüljön az előfizetési kiadás gazdasági életképessége.

*Historische Zeitschrift (Németország)*⁷

A kérdés eleve feltételezi, hogy a digitális kor nem közömbös a történettudományi folyóiratok szerepe és jövője szempontjából. Ugyanakkor látni kell azt is, hogy bár a digitalizáció alapjaiban változtatta meg a történettudományi folyóiratok terjesztésének szervezését, sőt gazdasági feltételeit is, de magára a tudományos tartalomra és annak szerveződésére már jóval szerényebb hatást gyakorol. Ennél fogva továbbra is fontosnak látjuk a történettudományi folyóiratok működését, jelesül a magas színvonalú, szakági kutatási eredmények relatíve időszerű megjelentetését és áttekintését, mégpedig közepes terjedelmű – monográfiánál rövidebb, ám tweet- vagy blog-bejegyzésnél részletesebb – formában. Szintén ezért úgy gondoljuk, hogy ebből a szempontból a műfaj jövője nem sokban fog különbözni annak múltjától és jelenétől, függetlenül a tanulmányokhoz és recenziókhoz való hozzáférés változó módozataitól.

A digitalizáció ezzel együtt előtérbe helyez (ha nem is maga idéz elő) egy már minden bizonnyal korábban is létező tanulságot: azt, hogy egy történettudományi folyóirat felhasználásának meglehetősen eltérő módjai lehetnek, ha az ember végigböngészi a legutóbbi számokat, vagy éppen konkrét cikkeket vagy recenziókat keres. Valószínűleg máshogy használjuk az egyes történettudományi folyóiratokat is annak függvényében, hogy azt a diszciplína meghatározó, reprezentatív kiadványának tekintjük-e, amit minden történésznek ismernie kell, vagy éppen olyan szakosodott cikkek tárházának, amely elsősorban konkrét kutatási projektekhez tud segítséget nyújtani.

⁷ Andreas Fahrmeir és Hartmut Leppin szerkesztők válasza, angolból fordította Lengyel Péter.

Ilyen előzmények fényében különösen érdekes az a fejlemény, hogy a digitális hozzáférés (sőt, a digitális tördelés-szerkesztés) irányába történő váltás a jelek szerint az egész kötetek vagy tartalmi egységek egyes cikkekre való szétesését is maga után vonja, illetve hogy egyre több kiadó teszi lehetővé a felhasználó számára az átfogó webes felületén elérhető összes folyóirat cikkeiben egyszerre történő keresést. Mindez az egyes folyóiratok saját arculatának elhomályosulását jelentheti. Ám épp az egyes folyóiratok identitását erősítheti az a párhuzamos tendencia, hogy a különböző tartalmakat a megjelenés helye szerint rangsoroljuk, de az is, hogy az *online* elérhető folyóiratok óriási száma erősítheti a keresletet egy viszonylag kevés számú, de olyan kiadvány iránt, amely úgy képes forradalmian új kutatási tartalmakat közölni, hogy közben általános eligazítást is nyújt a szakterületen.

*Historisk Tidsskrift (Dánia)*⁸

Jóllehet a legújabb szakirodalom és történettudományi irányzatok szemléje mint funkció az utóbbi időkben egyre inkább elektronikus platformokon valósul meg, a történettudományi folyóiratok továbbra is nem egy szempontból lényegi szerepet töltenek be. Az akadémiai periodikák, konkrétan a történettudományi folyóiratok feladata nem korlátozódik a tudásanyag bemutatására, de annak megőrzésére is kiterjed. A papíron egyszer megörökített tudás csak nagyon ritkánvész el, bár gyakran feledésbe merül. A nyomtatott termék előállítására véges folyamat, ennél fogva pedig bizonyos nemesség lengi körül, amely kötelező. A cseppfolyós és átmeneti elektronikus médiummal szemben a nyomtatott kiadványnak súlya van, szilárdan illeszkedik a felelősség és számonkérhetőség egy bizonyos láncolatába.

Természetesen mindannyiunknak hasznot kell húznunk az új technológiák nyújtotta előnyökből. Ugyanakkor nem téveszthetjük szem elől, hogy a nyomtatott könyv több mint öt évszázada a tudás és az információ letéteményese. Ezt a technológiát alkalmazza a *Historisk Tidsskrift* is 1840 óta, mikor első számunk megjelent. Egyetlen elektronikus adathordozó-típusról sem bizonyosodott még be, hogy 5-10 évnél hosszabb élettartamra számíthat. Ez persze változhat a

⁸ A válaszok Sebastian Olden-Jørgensen és Jes Fabricius Møller szerkesztőktől érkeztek, angolból fordította Lengyel Péter.

jövőben, de egyelőre Robert Darntonnal kell egyetértenünk, mikor azt mondja, hogy a nyomtatott könyv napja még korántsem áldozott le.

A történettudományi folyóiratok az adott publikálási technológiától függetlenül számos módon szolgálják a szakma érdekeit, így többek között fórumot biztosítanak a bírálatok és nézetek folyamatos és komoly megosztásához, mélyen belevésik a tudományos vitákat a szakma emlékezetébe, intézményeken és határokon átívelően életben tartják az intellektuális és akadémikus számonkérhetőséget. Nem utolsósorban pedig korunkban, mikor bárki kockázatmentesen kiposztolhat akármit és minden megkötés nélkül bármikor kommentelhet az elektronikus médiumokban, a folyóiratok hagyományos kiállása az akadémiai színvonal fenntartása mellett újszerű és sürgető jelentőséget kap.

*Revista istorică (Románia)*⁹

A történettudományi folyóiratok megtartották eredeti funkciójukat, miszerint rendszeresen tájékoztatják a szakmát és a civil olvasóközönséget a múlttal kapcsolatos ismeretekről és azok lehetséges értelmezéseiről. Az informatikai forradalom nemhogy nem ártott a szakfolyóiratoknak, de kimondottan a javukra vált. Egyre több periodikum jelenik meg részben vagy kizárólag az interneten, kiaknázva az alacsonyabb kiadási költségek, az enyhébb terjedelmi korlátok és a gyorsabb átfutás nyújtotta előnyöket. Maguk a történészek is jól járnak, hiszen világszerte könnyebben férnek hozzá a folyóiratokhoz, és sokkal hatékonyabban tudnak kommunikálni a tudóstársadalom többi tagjával.

Továbbra is kérdéses azonban az internetes megjelenésre hagyatkozó folyóiratok távolabbi jövője. A helyszűke miatt egyre több könyvtár dönt a (jobbára kevésbé ismert) folyóirat-gyűjtemények selejtezése mellett, feltéve hogy azok immár elektronikusan is elérhetők. Persze a digitális kiadás is pénzbe kerül, s mikor elapadnak a támogatások, vagy néha egész nagy adatbázisokat törölnek ki, emiatt megszűnik a digitális kiadások hozzáférhetősége. Nem ez a helyzet a hagyományos, papíralapú kiadványokkal, melyek – legalábbis remélhetőleg – mindig ott fognak sorakozni a nagyobb (országos, egyetemi és akadémiai) könyvtárak polcain.

⁹ Șerban Papacostea főszerkesztő és Ovidiu Cristea vezető szerkesztő válaszai, angolból fordította Lengyel Péter.

2. kérdés Történeke-e az Ön folyóiratánál jelentős változások az elmúlt évtizedekben? Ha igen, milyen változások voltak ezek, és hogyan zajlottak le?

The American Historical Review (USA)

Nem igazán. Munkánk során ugyanazt tekintjük első számú küldetésünknek, mint eddig is, ez pedig a lehető legfrissebb, legújítóbb szellemű tudományos kutatások közzététele. Persze indítottunk új formátumú kiadványokat is – ilyen többek között az *AHR Conversations* [AHR Beszélgetések] vagy a *Roundtables* [Kerekasztalok] –, és természetesen a digitális megjelenéssel jóval több olvasót tudunk elérni.

Český časopis historický (Csehország)

A *Český časopis historický* folyóirat a csehországi történettudomány vezető periodikuma, a *Századok* fiatalabb kortársa. A folyóirat a legjobb cseh történészek magas presztízsű orgánusaként jött létre 1895-ben, és ettől fogva osztozik a cseh nemzet és Közép-Európa 20. századi történelmének drámai eseményeiben. Átvészelte az első világháborút, de a második világháború után megszűntették, és ez 1948-ban újból megisméltődött. Az 1953–1989 közötti korszakban *Československý časopis historický* címen jelent meg, és jól tükrözte a cseh historiográfia paranoid helyzetét. A magas kvalitású tanulmányok és recenziók mellett (főleg középkori és koraujkori témákban) értéktelen propagandista szövegeket is közölt, melyeknek az uralkodó rezsim ideológiáját kellett szolgálniuk. 1990-ben a folyóirat újjászületett a régi *Český časopis historický* címen, és a világ felé való nyitottságát az angol nyelvű *The Czech Historical Review* alcímmel hangsúlyozta. Főleg az akkori főszerkesztő, a nemzetközileg elismert medievista, František Šmahel munkájának köszönhetően színvonalas folyóirattá nőtte ki magát, amely hozzájárult a cseh történettudomány újraértelmezéséhez. A Cseh Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének gondozásában megjelenő folyóiratnak jelenleg két vezetőszerkesztője van, munkájukat cseh és nemzetközi tudományos tanács segíti, és nagy hangsúlyt fektetnek a publikált tanulmányok tudományos eredetiségére. Az 1948 előtti időszakhoz képest

a folyóirat nyitottabb az olyan külföldi szerzők irányában is, akik cseh vagy közép-európai történelemmel foglalkoznak, vagy akár a világtörténelem és a történettudomány módszertanának központi kérdéseivel. Nyelvi szempontból továbbra is a cseh nyelv dominál, de a *Český časopis historický* az angol nyelvű absztraktok és összefoglalók mellett más világnyelveken is közöl válogatott tanulmányokat, recenziókat és híreket.

The English Historical Review (Nagy-Britannia)

Az *English Historical Review* (EHR) első száma 1886-ban jelent meg, tehát az angol nyelven kiadott történettudományos folyóiratok között a legnagyobb múlttal rendelkezik. A címében szereplő „English” jelző ellenére a folyóirat igen széles nemzetközi olvasóközönsséggel büszkélkedhet. Az sem szokásos gyakorlat a történettudományi periodikumok körében, hogy évente hat számmal jelenünk meg, s ezért különösen változatos tematikát tudunk lefedni, nagyjából egyenlő arányban megosztva a terjedelmet az eredeti cikkek és a könyvkritikák között.

Az EHR semmilyen konkrét szellemi áramlat vagy politikai megközelítés mellett sem tesz hitet, minden eszközzel támogatjuk a tudósok szellemi függetlenségét. Általános kitekintést nyújtó, afféle „mindenevő” folyóiratként inkluzív, befogadó értékrendet képviselünk, ezzel is elősegítve a szakmabeli és más, kapcsolódó területen tevékenykedő akadémiai tudósok széles körű tájékoztatását és az érdemi, vitaalapú eszmecsereét. Ha olykor egy keményebb cikket hozunk le, nem egyszer úgy alakul, hogy a következő számban egy teljesen más megközelítésből érvelő tanulmányt teszünk közzé.

Míg a fenti, régóta őrzött alapelveink továbbra is meghatározzák a folyóirat gyakorlatát, reményeink szerint sikerült annyira alkalmazkodnunk és továbbfejlődnünk, hogy nemcsak lépést tartunk a diszciplína legújabb fejleményeivel, de lehetőségeink szerint aktívan alakítjuk is azokat.

Az angol nyelvű megjelenés okán természetes, hogy a folyóirat széles olvasóközönségre tarthat számot. Ezzel együtt nagy hangsúlyt fektetünk a nem angol anyanyelvű történészek kiemelt szerepeltetésére, és egy pillanatilag sem gondoljuk azt, hogy bármiképpen rá kellene erőszakolnunk az angol nyelvű publikálásban megszokott normákat a különféle kutatói megközelítésekre. Nálunk immár hagyomány a nem angol nyelven megjelent könyvek rendszeres ismertetése, sőt

külön figyelmet fordítunk arra, hogy kritikusainkat alapos nemzetközi merítésből válasszuk ki.

A szakma szolgálatában évente kétszer összefoglaljuk az arra érdemesnek ítélt történettudományi kutatási eredményeket. Ezek egyike a *Records, Texts and Reference Works* [Dokumentumok, szövegek és kézikönyvek] című, művenként rövid áttekintéssel és értékeléssel kiegészített összeállításunk; a másik a történettudományi folyóiratokban közzétett cikkek széles köréről ad összefoglalót. Az első szekcióban elsősorban (bár korántsem kizárólag) brit szerzőkre összepontosítunk; a másodikban erős a nemzetközi, különösen az európai folyóiratok szemléje. Az utóbbi összeállításban külön figyelmet szentelünk a kelet-közép-európai társfolyóiratokban megjelent tartalmaknak, ami ritkaság számba megy az alapvetően általános tematikájú történettudományi folyóiratok között.

Az ügyintézés terén is jelentőset léptünk előre. A folyóiratnál jelenleg négy vezető beosztású szerkesztő dolgozik (ketten-ketten felelősek a tanulmányok, illetve a recenziók publikálásáért); munkájukat két segédszerkesztő támogatja. A vezető szerkesztők mindegyike kinevezett történész-professzori állást tölt be brit egyetemeken, más-más szakirányok képviselőjében, a szerkesztők kivétel nélkül rendelkeznek a történettudományok doktora fokozattal.

Régóta töretlenül él nálunk a szabály, hogy közzététel előtt minden cikknek egy névtelen társszakértői elbíráláson [*peer review*] kell átesnie, illetve hogy hiteles, elsődleges kutatási eredményeken kell alapulnia. Régebben a kutatás elsősorban empirikus alapon történt, erőteljesen hagyatkozott az archiválás igényére, és az ilyen jellegű tudományos tevékenységnek továbbra is helye van a szakmában. Mindazonáltal az utóbbi években jelentősen bővült a jelentésköre annak, hogy mit értünk „eredeti kutatáson”. Ennek eredményeképp az erősen fogalmi irányultságú cikkek egyre nagyobb szerepet kapnak folyóiratunk profiljában. Továbbra is hangsúlyos téma a politikatörténet, de napjainkban ez egyre inkább kiegészül társadalom-, kultúra- és gazdaságtörténeti vizsgálódásokkal. Az EHR hagyományos erőssége a brit történelem terén végzett kutatások eredményeinek közzététele, ám ezt korántsem tekintjük kizárólagos küldetésünknek. Sőt, évtizedek óta tudatosan törekszünk arra, hogy az általunk közölt tanulmányok, mindenekelőtt pedig a recenziók földrajzi horizontját bővítsük egy szélesebb kontextus irányában, ideértve a *global history* [világtörténet] diszciplináját.

Historische Zeitschrift (Németország)

Kétségtelenül jelentős változások következtek be. A folyóiratunk tulajdonosa maga a kiadó, semmilyen tudományos társaság nem támogat bennünket anyagiilag. Ezért különösen büszkék vagyunk arra, hogy jelentős fejlesztést hajtottunk végre a cikkek és recenziók kezelését végző, digitális háttérroda létesítésével (ami ugyancsak kedvezően befolyásolja tevékenységünk gazdaságosságát), javítottuk a folyóirat elektronikus használhatóságát (többek között könnyebben kezelhetővé tettük mobil eszközök számára), illetve a nyomtatott verzió megjelenését illetően is nagyot léptünk előre. A folyóirat új, modern betűtípust, tördelést, sőt címlapot kapott. A változtatások hangsúlyozzák a hagyományhoz való kötődésünket (többek között az eddigi megjelenések számának kiemelésével), de a modernség és relevancia iránti elkötelezettségünket is. Az új arculattal még egy rangos dizájn-díj döntősei közé is bekerültünk.

Az utóbbi években több új főszerkesztőnk is lett, miután Lothar Gall – negyven éves szerkesztői tevékenységgel a háta mögött – nyugalomba vonult. A folyóirat tanácsadó-testülete jelentősen bővült. Az ókori, a német és az európai történelem nálunk hagyományosnak számító központi szerepének megtartása mellett ma több világtörténész szakértővel is együtt dolgozunk. A közlésre beadott cikkek száma növekszik, és egyre több tanulmányt teszünk közzé amerikai, angol, skandináv, kelet-ázsiai és orosz szerzők tollából. Ez a tendencia világosan követi a történettudományi kutatás erősödő nemzetközi jellegét, ugyanakkor arra is felhívja a figyelmet, hogy az nem csak angol nyelven képes komoly eredményeket produkálni. Ezt bizonyítja az is, hogy az elmúlt években megnőtt a lap iránti érdeklődés és gyarapodott előfizetői táborunk Kínában is.

Historisk Tidsskrift (Dánia)

Több mint egy évtizede nyílt forráskódú pdf példányban is megjelenünk a nyomtatott verzióval párhuzamosan. Az *Open Journals System* formátumot használjuk, öt éves „mozgófal” típusú ingyenes hozzáférési embargóval. Semmi kifogásunk nincs az elektronikus kiadás ellen, feltéve, hogy az mindenben világosan a nyomtatott változathoz származtatható. (Lásd: <https://tidsskrift.dk/index.php/historisktidsskrift/issue/archive>)

Revista istorică (Románia)

A Tudományos Kutatás Nemzeti Tanácsának határozata értelmében, illetve a neves külföldi szakfolyóiratok által követett legjobb gyakorlatnak megfelelően a bukaresti Nicolae Iorga Történelemtudományi Intézet gondozásában megjelenő *Revista istorică* az elmúlt évben rendszeresítette a közlésre beérkezett cikkek vakbírálatát, melyet szakmabeli pályatársak végeznek. Ezen felül egyre több tanulmányt jelentetünk meg idegen nyelven (elsősorban angolul) annak érdekében, hogy bővítsük a román tudományos kutatás iránt érdeklődő külföldi olvasóink körét.

3. kérdés Ön szerint a történeti tárgyú tanulmányokat hasonlóan lehet és kell-e kezelni, illetve hasonló mércével lehet-e mérni, mint a természettudományos cikkeket?

The American Historical Review (USA)

Nem. A társadalomtudományokat nem szabad olyan – számszerűsíthető vagy egyéb – mércével mérni, mint a természettudományos publikációkat. Minden ilyen irányú törekvésnek ellen kell állnunk.

Český časopis historický (Csehország)

Nem. Meg vagyok győződve, és ezt a többéves nemzeti, nemzetközi és európai evaluációs intézményekben töltött működésem alapján is állítom, hogy a történet-tudományi és más humántudományi folyóiratokban megjelent cikkek komplex, *peer review* értékelési módszert követelnek meg, és ezt sohasem szeparált módon, hanem a szakterület fejlődésének teljes kontextusát figyelembe véve. Ez a folyóiratokban közölt írások és a monográfiák állandó összevetését jelenti, melyek létrejöttéhez a folyóiratcikkek ideális felkészülést biztosítanak. A *Český časopis historický* vezetése nem támogatja, hogy a publikált szövegek kizárólag angol nyelvűek legyenek, hiszen a történelmi és humántudományi ismeretek mindenekelőtt a nemzeti nyelveken terjednek, ezen a területen a *lingua franca* kizárólag csak a nemzetközi kommunikáció eszköze. A Cseh Tudományos Akadémia alelnökeként is ezt

az alapelvet képviseltem az ERIH – *European Reference Index for the Humanities* megalkotása során.

The English Historical Review (Nagy-Britannia)

Erre a kérdésre a történészek kedvenc válaszát adhatjuk csak: igen is meg nem is. Egyfelől a történettudományi folyóiratoktól elvárható, hogy a többi tudományos kiadványhoz hasonlóan megköveteljék a kutatás eredetiségét, a szakmai kiválóságot, a szigorú véleményeztetést, vagyis hogy a legmagasabb kiadói színvonalat képviseljék.

Másfelől nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a történészek teljesen más tudományos kultúrában tevékenykednek, mint a reáلتudományok művelői. Példának okáért a történészek ugyan nem egyszer közölnek másokkal közös kutatáson alapuló cikkeket, de a természettudósoknál azért hajlamosabbak egyéni kutatásokat végezni, és ezt a különbséget mindig figyelembe kell venni a cikkek véleményezése és befogadása során. A természettudóssal ellentétben a történész többféle formátumban és fórumon publikál: nemcsak monográfiát és átfogóbb igényű könyveket jelentet meg, de esszéket is ír gyűjteményes kiadások számára. A szakmai folyóirat tehát számunkra a szellemi munka afféle „vegyes gazdaságát” testesíti meg. Szerintünk a történész-társadalomnak és a történettudományi folyóiratoknak fel kell ismerniük, milyen veszélyekkel jár, ha a reáلتudományos kiadványok mintáját követve kórosan sokat kezdenek foglalkozni az idézettséggel és egyéb mérőszámokkal. Az is lényeges körülmény, hogy az akadémiai történész alkalomadtán jóval több olvasót képes közvetlenül megszólítani, amit a természettudósok nagy része eleve nem remélhet. Összességében elmondható, hogy egy olyan általános kitekintést nyújtó szakfolyóirat számára, mint az EHR, elsődleges szempont, hogy az abban közölt tartalom a lehető legszélesebb közönséghez jusson el, nemcsak a szakmai körön belül, de azon túlmenően is.

Historische Zeitschrift (Németország)

Elvben semmi akadály nincs annak, hogy a történettudományi cikkeket a reáلتudományokban bevett módszerekkel értékeljük, feltéve persze, hogy mi is találunk megfelelő (és hasonlóan tőkeerős) befektetőt az idézetek összeállítását, az idézettség rangsorolását stb. lehetővé tevő technikai háttér kifejlesztéséhez. A történettudomány területén megjelenő cikkek igen eltérő relevanciájából másfelől az is következik, hogy

egy ilyen vállalkozásnak monográfiákkal, könyvfejezetekkel is számot kellene vetnie, akár évtizedes távlatban is, más szóval nem lenne szabad a legújabb publikációk mérésére hagyatkozni. Márpedig erre a feladatra aligha fogunk jelentkezőt találni.

Ezen túlmenően az ilyesféle adatoknak jóval kisebb lenne az üzenetértéke a mi területünkön, nem utolsósorban azért, mert az idézettség nálunk nem jelent automatikusan szakmai elfogadottságot. A számszerűsített információ mögöttes tartalmának elemzése nélkül ugyanis nem lehetne egykönnyen eldönteni, hogy egy adott tanulmány idézettsége annak jelentőségét bizonyítja-e, vagy inkább azt, hogy az abban megfogalmazott tézisek milyen gyakran válnak bírálat tárgyává. Ugyanilyen alapon lehetséges, hogy a letöltések száma mindössze azt jelzi, milyen gyakran használnak egy adott cikket egy egyetemi kurzuson (ami persze összefüggésben állhat a cikk színvonalával), de azt is mutathatja, hogy az egyes intézmények milyen megoldást részesítenek előnyben a kötelező olvasmányok elérhetőségének biztosítására. Ha például a tárgyat felvevő minden diáknak kötelezően le kell töltenie egy anyagot a kiadó honlapjáról, az ebből fakadó statisztikai adatok nagyon más képet fognak mutatni azokkal az egyetemekkel szemben, ahol ugyanazt a cikket szkennelve vagy egyedi digitális példányban töltik fel egy belső használatú szerverre. Ebből is látszik, hogy egy alapvetően hasonló eljárás mennyire más számadatokat tud produkálni.

Végül pedig az is egyre nyilvánvalóbb, hogy a tudományos „befolyás” mérése ellentmondásos eredményekre vezethet, amennyiben tudható, milyen alacsony a korreláció egy folyóirat vagy egyéb fórum feltételezett *impaktja* és az ott közzétett konkrét cikkek száma között, illetve hogy miként függ össze egy folyóirat *impakt faktora* a közlés után felmerülő tartalmi aggályok miatt visszavont cikkek arányával. Mindebből az következik, hogy a tudományos színvonalmérés elvben a történettudományi publikációknál is lehetséges, azonban valószínűleg nem érné meg a fáradságot, sőt könnyen lehet, hogy csak a többi szakterületeken tapasztaltakhoz hasonló problémákat vetne fel.

Historisk Tidsskrift (Dánia)

A történelem mint tudományos diszciplína számtalan módszerrel és elméleti megközelítéssel él, ezek között akad olyan is, amely sok rokonságot mutat a természettudományokban használatos eszközökkel. Azonban egyáltalában semmi értelme nem lenne bármely szabványt (*Einheitswissenschaft*) kötelezően közösné, tehát a többi megközelítésnél feljebbvalónak kikiáltani. Ezen felül tény az is, hogy a történettudományi vizsgálódások sok okból kifolyólag meglehetősen

„kétslegetes hatásúak”. Az összehasonlítás orvosi vagy műszaki tárgyú cikkekkel már csak ezért is problematikus lenne.

Revista istorică (Románia)

Véleményünk szerint ártalmas a történettudományi folyóiratok számára a természettudományokban megszokott normák alkalmazása. Egy akadémiai tanulmány hatásalapú értékelésének a reáltudományok körében van helye és jelentősége, ahol 1) az intenzív anyagi támogatásnak és a szüntelen technológiai innovációnak köszönhetően sokkal gyorsabb ütemben halad előre a kutatás; 2) az adatok, ismeretek hamarabb válnak meghaladottá vagy veszítenek hasznosságukból a technológiai változások nagyobb sebessége miatt; 3) világszerte több kutatóintézet koncentrált egyszerre ugyanarra a szűkebb kutatási területre; 4) elsöprő többségben vannak az angol nyelven írt és kiadott cikkek.

Ezzel szemben a történettudományi vizsgálódásokban összegyűjtött archív adatok és azok személyes értelmezése egész nemzedékek számára hasznos marad, mint ahogy a száz évvel ezelőtt megjelent tanulmányokat ma is rendszeresen idézik, használják és vitatják a jelenkori tudósok. A történettudományban kevesebb tudós foglalkozik egyszerre ugyanazzal a témával, a kutatás jellemzően helyi jellegű kérdésekre összpontosít. (Egy amerikai történészt például valószínűleg kevésbé érdekel, milyen lehetett az élet a középkori Kelet-Európában.) Ráadásul a történettudományban számos meghatározó folyóirat továbbra is az adott nemzeti nyelven jelenik meg, és ez nyilvánvalóan gátat szab az általános hozzáférhetőségnek. Ennél fogva tehát a reáltudományokban bevett hatásmérési módszerek, mint például az elmúlt években elterjedt idézettség-mérés, aligha tudják megbízhatóan jelezni egy történettudományi folyóirat valódi értékét az adott területen.

Szerkesztette és a bevezetőt írta:

Frank Tibor

